

Səbinə SEYİDOVA

TRANSMİLLİ MEDIA VASİTƏLƏRİNDƏ MATERIALLARIN TƏQDİMETMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

РЕЗЮМЕ

Международная журналистика раздел журналистики, изучающий международные аспекты деятельности журналистов и средств массовой информации. Здесь существуют 4 основных жанра : новостная заметка, информационно-аналитическая статья, очерк и комментарий. Автор статьи фокусируется на ключевых особенностях освещения новостей в международных средствах массовой информации и приводит примеры из нынешних западных СМИ.

Ключевые слова: Международная журналистика, СМИ, запад, жанры, новости.

SUMMARY

International journalism is a part of journalism, that studying of international aspects of mass media. There are four main types - genres of international journalism products: news, informational-analytical article, essay and comment. The author of the article focuses on the key elements of information dissemination in mass media and exemplify the modern western media.

Key words: International journalism, mass media, western, genres, news.

Beynəlxalq jurnalistika KİV –in və jurnalistlərin beynəlxalq fəaliyyətinin aspektlərini öyrənən sahədir. Jurnalistikanın bu növü, eyni zamanda, informasiya əldə olunması, emalı, saxlanması və yayımının beynəlxalq standartlarını müəyyənləşdirir, xarici informasiya bazarında etik normaları formalaşdırır. Beynəlxalq xəbər KİV-in bütün sahələrini əhatə etsə də, daha çox elektron media və televiziya vasitəsilə öz prinsiplərini icra edə bilir. Çünki məhz bu iki sahə bu gün sayı milyonları keçən oxucu və tamaşaçı kütləsini özünə toplayıb. Beynəlxalq jurnalistikanın nəzəriyyəsinə diqqət yetirdikdə, burada xəbərin müxtəlif təqdim olunma üsullarını görə bilərik.

Jurnalistikada janr bölgüsü informasiyanın ötürülməsini sistemləşdirərək, həm oxucuya, həm də jurnalistə seçim imkanı yaradır. Baş verən hadisədən, oxucu marağından və jurnalist yanaşmasından asılı olaraq məlumat

qısa, analiz edilərək, bədii şəkildə və s. formada təqdim oluna bilər. Beynəlxalq jurnalistikada əsasən dörd janrdan geniş istifadə olunur. Bunlar xəbər, korespondensiya (analiz xarakterli xəbər), oçerk və şərhdir. Məhz bu dörd janr fərqli dəyərlərə sahib olan oxucu kütləsinin məlumatı asanlıqla qəbul etməsinə şərait yaradır.

Hər cəmiyyətdə, hər ölkədə medianın, KİV-in öz standartları, dil xüsusiyyətləri var. Beynəlxalq jurnalistika standartları ayrı-ayrı ölkələrin yerli jurnalistika standartlarından fərqlənir. Əgər bir ölkədə verilən xəbəri eyni cəmiyyətin və mədəniyyətin nümayəndələri oxuyursa, beynəlxalq informasiya müxtəlif din, dil və düşüncə sahibi olan şəxslər üçün nəzərdə tutulub. Odur ki, bu məlumat insanların ümumi dünyagörüşü və bilik səviyyəsi əsas götürülərək hazırlanmalıdır. Əks halda oxucu çaş-baş qala, verilən analizləri və terminləri təəcüblə qarşılaya bilər. Bu da xəbərin informasiya dəyərində xələl gətirər, informasiya faydasını itirər. Məsələn, bir çox ölkələrin jurnalistikasında belə bir qayda var ki, ən vacib məlumat mətnin əvvəlində verilsin. Digər ölkələrdə isə əksinə, ən vacib məlumatı təcridən açan mətnlər daha çox oxunur. Beynəlxalq KİV-də isə jurnalist mətni elə qurulmalıdır ki, istənilən ölkədən olan oxucu onu başa düşsün. Həmişə yadda saxlamalıyıq ki, biz öz qonşumuz üçün yazırıq, Cənubi Afrikada, Portuqaliyada, Taylandda yaşayan insanlar üçün yazırıq. Odur ki, yalnız bir cəmiyyətin yazı üslubunu əsas götürərək mətn hazırlamaq, xəbər vermək burada düzgün olmaz. [1] Yalnız müəyyən bir kontingentin bildiyi ifadələr, terminlər əvəzinə, bacardıqca sadə cümlələrdən, ümumişlək anlayışlardan istifadə etmək lazımdır. Bu sadəcə beynəlxalq jurnalistikanın tələbi deyil, eyni zamanda yerli jurnalistlərin də riayət etməli olduğu qaydadır. Çünki jurnalistin məqsədi hər şeydən öncə məlumat çatdırmaqdır. Əgər seçilən üslub məlumatı qavramağa mane olursa, yazı tərzinə yenidən baxılmalıdır.

Beynəlxalq jurnalistika müxtəlif sosial təbəqələrin və mədəniyyətlərin nümayəndələrini hədəf alsada, onun yazı üslubu dolayı yolla məhdud sayda cəmiyyətin jurnalistikasına əsaslanır. Burada əsasən Anqlo-Amerikan ənənələrinin təsiri daha çoxdur. Bunun aşkar səbəbi var: hazırda dünyada ən geniş yayılan dil ingilis dilidir. Bu fakt da beynəlxalq jurnalistikada ingilis dilinə əsaslanan linqvistik tələblər irəli sürür. Əgər oxucuya ingilis dilində verilən məlumat London əhalisinin danışdığı və yazı üslubuna əsaslınsa, braziliyalı oxucu onu anlamağa çətinlik çəkəcək. Eləcə də, Amerika ştatlarının birinin ləhcəsində informasiya təqdim olunsada, eyni hal yaşanacaq. İnformasiya xarici dildə nisbətən sadə, ümumişlək sözlər seçilərək, sözlərin ən çox yayılan sinonimlərindən istifadə olunaraq təqdim edilməlidir. Məsələn bir xəbərin 2 başlığına baxaq:

1. Qəzəblənmiş kütlə polisə hücum edərək keçmiş Gürcüstan prezidenti Saakaşvilini azad etdi. [2]

2. Həyəcanlı qarşıdurmada kütlə Saakaşvilini azad etdi [3]

Bu iki nümunədə Mixail Saakaşvilinin həbsi zamanı kütlənin polis maşınına hücum edərək, onu azad etməsindən söhbət gedir. Birinci başlıqda xəbər belə

təqdim olunur: “Qəzəblənmiş kütlə polisi itələyir (sürüyür), keçmiş Gürcüstan prezidenti Saakaşvilini azad edir”. Məlumat CBC televiziyasının Kanada domenini ilə fəaliyyət göstərən saytından götürülüb. Digər başlıqda isə belə deyilir: “Həyəcanlı qarşıdurmada kütlə Saakaşvilini azad etdi”. Bu başlıq isə bbc.com saytından götürülüb. Hər iki məlumat eyni xəbəri oxucuya çatdırır. Sadəcə həm xəbər yazılma tərzində, həm də başlıqdakı təqdimatda fərq var. Bu fərqi başlıqların ingilis dilində verilmiş versiyasına baxarkən daha dəqiq görmək olar: “

“-Enraged crowd swarms police, frees former Georgian president Saakashvili”

“-Crowd frees Saakashvili in dramatic standoff”

İkinci başlıq - BBC –nin başlığı nisbətən sadə və anlaşılandır. Burada təbii ki, BBC-nin öz tərzini, xəbər vermə üslubu da rol oynayır. Amma burada həlledici faktor BBC-nin beynəlxalq arenada fəaliyyət göstərən agentlik olmasıdır. Kanadada fəaliyyət göstərən və yerli oxucu üçün nəzərdə tutulan yerli agentlikdən fərqli olaraq beynəlxalq əhəmiyyətli BBC xəbəri öz çoxdillili, çoxmillətli oxucu kütləsinə uyğun, daha anlaşılan şəkildə verir. Digər bir nümunəyə baxaq:

- **Israel PM Netanyahu defiant in face of bribery allegations [4]**
- **Israel PM Benjamin Netanyahu denies bribery allegations**

Hər iki cümlədə İsrail baş nazirinin öz haqqında olan rüşvətxorluq ittihamlarını rədd etdiyi bildirilir. Bir başlıq bbc.com saytından, digəri isə bbc.co.uk saytından götürülüb və hər ikisində də eyni mənada olan cümlə yazılıb: “Benyamin Netanyahu rüşvətxorluq iddialarını rədd etdi”. Amma bbc.com saytı sərlövhəni daha sadə şəkildə, yalnız bir feldən istifadə etməklə verib. “Israel PM Benjamin Netanyahu denies bribery allegations” sərlövhəsi daha aydın və lakonik olduğu üçün ingilis dilinin müxtəlif şivələrində və müxtəlif səviyyədə danışan insanlara xəbərin mövzusu haqqında tam məlumat verə bilər.

Hər iki nümunədə xəbər janrından istifadə olunub. Beynəlxalq jurnalistikada mövcud olan digər 3 janrdakı da eyni linqvistik prinsiplər keçərlidir. Yazımın üslubu, təqdim etmə formaları dəyişsə də, oxucunun maraqları və dünyagörüşü nəzərə alınmalıdır. Oxucuların maraqlarına gəlinə, bir çox mütəxəsislər belə qənaətdədirlər ki, beynəlxalq KİV-i izləyənlər adətən iş adamları, beynəlxalq arenada tanınan ictimai şəxslərdir və onların xəbər oxumağa çox vaxtı yoxdur. Belə işgüzar adamlar qəzetlərdə və xəbər saytlarında sadəcə abzasları oxumaqla kifayətlənirlər. Odur ki, əsas xəbəri lakonik şəkildə ilk cümlələrdə çatdırmaq beynəlxalq xəbər mətnlərində daha aktualdır.

İnformasiya kommunikasiya texnologiyalarının xüsusilə də internetin geniş vüsət alması beynəlxalq jurnalistikada yeni istiqamətlər yaratdı. Operativlik və hər kəs üçün əlçatanlıq başlıca aspektlərdən oldu. Məsafələri aşan televiziya və radio yayımı ilə yanaşı dünya çapında ad qazanan qəzetlər də auditoriyasını

internet vasitəsilə genişləndirdi. Beləliklə, jurnalistikanın əhatə dairəsi böyüdü, xəbər dünyasının istənilən ölkəsində, istənilən şəraitdə yaşayan insan üçün əlçatan oldu və sözün əsl mənasında beynəlmiləşdi. Auditoriyası bir ölkə ilə məhdudlaşmayan, çoxlu sayda fərqli oxucu kütləsindən ibarət olan qəzet və agentliklər beynəlxalq status qazandı. Hazırda beynəlxalq jurnalistika sahəsində yerli, regional və dünya informasiya agentlikləri var. Onlar arasında Reuters, Associated Press, İTAR- TASS kimi çox məşhur agentliklər beynəlxalq informasiya bazarında xəbər əsas istinad mənbələridir.[5] Eyni zamanda The New York Times, The Guardian, Wasington Post kimi qəzetlər də beynəlxalq auditoriyaya xidmət edir. Bununla yanaşı, BBC, CNN, Euronews kimi xəbər telekanalları da beynəlxalq jurnalistikanın televiziya istiqamətində inkişaf yolunu müəyyənləşdirir.

The Guardian qəzetində çıxan məqaləyə diqqət yetirək:

“Bu müharibə deyil, bu insan qırğınıdır. Yardım qrupları xəbərdarlıq edir ki, Şərqi Qutadakı insident tezliklə müharibə tarixinin ən qəddar səhifəsinə çevrilə bilər. [6]

Amansız şiddətin hökm sürdüyü 2 gün ərzində hava zərbələri və Suriya qoşunlarının açdığı atəş nəticəsində təxminən 200 nəfər həyatını itirib. Bu “humanitar fəlakət” son 7 ilin bütün qəddarlığını geridə qoyur. Ölüm dalğasının ardınca gələn daha bir xəbər Şam şəhərinin ətrafında, 400 min dinc sakinin yaşadığı ərazinin rejimin əlinə keçməsidir. Hesablamalara görə, son həftələrdəki hadisələri çıxmaq şərtilə, 3 ay ərzində 700 nəfərdən çox insan qətlə yetirilib. Beynəlxalq Amnistiya bildirir ki, Şərqi Qutada baş verən müharibə cinayətləri öz həddini aşır”.....

Bu məqalə tərs piramida prinsipi ilə oxucuya çatdırılır. Xəbər ardınca daha öncə baş verən hadisələrdən xatırlatmalar verilir, Suriyadakı vəziyyət ətraflı təsvir olunur. Mütəxəssislərin, beynəlxalq qurumların hadisəyə münasibəti açıqlanır. Məqalə kifayət qədər böyükdür və Suriya gündəmini izləyən oxucular üçün hadisələrin müxtəlif mənbələrdən, müxtəlif ekspertlərin dilindən aydın görüntüsünü təqdim edir. Tərs piramidanın prinsipinə uyğun olaraq, cümlələr getdikcə köhnə gündəmə qayıdır, vaxtilə baş verən hadisələrin zəncirvari təsirini xatırladır, qeydlər verilir.

Beynəlxalq jurnalistikanın hədəfi ən azı 2 qitədən olan insanların həyatına birbaşa və ya dolayı yolla təsir edə biləcək hadisələrdir. [7] Buna beynəlxalq əhəmiyyətli xəbər deyilir. Bu mənada xəbər mənbələri qismində həm siravi vətəndaşlar - fəlakət qurbanları, hadisə şahidləri, sakinlər, həm də çoxlu sayda ölkənin təmsil olunduğu beynəlxalq təşkilatlar, ayrı-ayrı ölkələrin ictimai və siyasi xadimləri, məşhurlar və s. ola bilər. Hər hansı ölkənin daxilində gedən proseslər də oxucu kütləsi üçün maraqlı ola bilər. Azərbaycanla bağlı beynəlxalq əhəmiyyətli xəbərlər əsasən Ermənistan–Azərbaycan Dağlıq Qarabağ problemi, ölkəmizdə keçirilən müxtəlif yerli və beynəlxalq tədbirlər, dünya əhəmiyyətli yarışmalar, Avropada böyük maraqla qarşılanan Novruz bayramı, milli-mənəvi dəyərlərimizi, tarix və mədəniyyətimizi sərgiləyən mərasimlərdir.

ƏDƏBİYYAT:

- [1] Филатов С.В. Жанры международной журналистики / Жанры, журналисты, творчество: учебное пособие / под ред. Н.В. Шевцова. М., МГИМО-Университет, 2015. 184 с.
- [2] cbc.com (<http://www.cbc.ca/news/thenational/the-national-today-saakashvili-olympics-russia-wildfires-1.4432388>)
- [3] bbc.com (<http://www.bbc.com/news/av/42244999/former-georgia-leader-freed-after-standoff-in-kiev>)
- [4] bbc.com (<http://www.bbc.com/news/av/world-middle-east-43056514/israel-pm-benjamin-netanyahu-denies-bribery-allegations>)
- [5] Мəммədov S. Azərbaycanın Beynəlxalq Media-Kommunikasiya əlaqələrinin İnkişafı // Tarix və onun problemləri N3. 2013. s 117-121
- [6] The Guardian journal // theguardian.com
- [7] Ворошилов В. В. Журналистика. 2-е издание. 2001. 204 с.